

ACTA HISTRIAE
32, 2024, 1

UDK/UDC 94(05)

ISSN 1318-0185
e-ISSN 2591-1767

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper
Società storica del Litorale - Capodistria

ACTA HISTRIAE

32, 2024, 1

KOPER 2024

ISSN 1318-0185
e-ISSN 2591-1767

UDK/UDC 94(05)

Letnik 32, leto 2024, številka 1

**Odgovorni urednik/
Direttore responsabile/
Editor in Chief:**

Darko Darovec

**Uredniški odbor/
Comitato di redazione/
Board of Editors:**

Gorazd Bajc, Furio Bianco (IT), Flavij Bonin, Paolo Broggio (IT), Stuart Carroll (UK), Àngel Casals Martínez (ES), Alessandro Casellato (IT), Dragica Čeč, Lovorka Čoralić (HR), Darko Darovec, Marco Fincardi (IT), Darko Friš, Aleksej Kalc, Borut Klabjan, Urška Lampe, Amanda Madden (USA), John Martin (USA), Robert Matijašić (HR), Aleš Maver, Darja Mihelič, Edward Muir (USA), Jeppe Büchert Netterstrøm (DK), Žiga Oman, Egon Pelikan, Luciano Pezzolo (IT), Jože Pirjevec, Claudio Povolò (IT), Marijan Premović (MNE), Colin Rose (CA), Luca Rossetto (IT), Vida Rožac Darovec, Tamara Scheer (AT), Polona Tratnik, Boštjan Udovič, Marta Verginella, Nancy M. Wingfield (USA), Salvator Žitko.

**Uredniki/Redattori/
Editors:**

Žiga Oman, Urška Lampe, Boštjan Udovič, Jasmina Rejec, Veronika Kos

**Prevodi/Traduzioni/
Translations:**

Cecilia Furioso Cenci (it.), Žiga Oman (angl.)

**Lektorji/Supervisione/
Language Editors:**

Žiga Oman (angl., slo.), Cecilia Furioso Cenci (it.)

**Izdajatelj/Editori/
Published by:**

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper / Società storica del Litorale - Capodistria® / Institut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja / Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment / Istituto IRRIS di ricerca, sviluppo e strategie della società, cultura e ambiente®

Sedež/Sede/Address:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, SI-6000, Koper-Capodistria, Garibaldijeva 18 / Via Garibaldi 18, e-mail: actahistriae@gmail.com; https://zdjp.si/en/p/actahistriae/

Tisk/Stampa/Print:

Založništvo PADRE d.o.o.

Naklada/Tiratura/Copies:

300 izvodov/copie/copies

**Finančna podpora/
Supporto finanziario/
Financially supported by:**

Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije / Slovenian Research and Innovation Agency

**Slika na naslovnici/
Foto di copertina/
Picture on the cover:**

Slika Device iz Čenstohove, samostanska in župnijska cerkev sv. Petra in Pavla v Sv. Petru u Šumi v Istri / Immagine della Madonna di Czestochowa, chiesa monastica e parrocchiale dei Santi Pietro e Paolo Apostoli a San Pietro in Selve in Istria / Painting of Our Lady of Czestochowa, monastery and parish church of St Peter and Paul in Sv. Petar u Šumi in Istria (foto/photo: Gaudencije Vito Spetič).

Redakcija te številke je bila zaključena 30. marca 2024.

Revija Acta Histriae je vključena v naslednje podatkovne baze / Gli articoli pubblicati in questa rivista sono inclusi nei seguenti indici di citazione / Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in: CLARIVATE ANALYTICS (USA): Social Sciences Citation Index (SSCI), Social Scisearch, Arts and Humanities Citation Index (A&HCI), Journal Citation Reports / Social Sciences Edition (USA); IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); International Bibliography of the Social Sciences (IBSS) (UK); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL); DOAJ.

To delo je objavljeno pod licenco / *Quest'opera è distribuita con Licenza / This work is licensed under a* Creative Commons BY-NC 4.0.

Navedila avtorjem in vsi članki in barvni verziji so prosto dostopni na spletni strani: <https://zdjp.si>.
*Le norme redazionali e tutti gli articoli nella versione a colori sono disponibili gratuitamente sul sito: <https://zdjp.si/it/>.
The submission guidelines and all articles are freely available in color via website [http: https://zdjp.si/en/](https://zdjp.si/en/).*

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

- Aleksandro Burra:** Ricostruzione interpretativa del rito di investitura del podestà di Capodistria durante il periodo della Repubblica di Venezia 1
Interpretative Reconstruction of the Podestà's Investiture Ritual in Venetian Koper
Interpretativna rekonstrukcija obreda investiture koprškega podestata v obdobju Beneške republike
- Nere Jone Intxaustegi Jauregi:** Stepfamilies in Early Modern Bilbao: Female Convents, Illegitimacy, and Stepmothers 63
Le famiglie adottive nella Bilbao della prima età moderna: conventi femminili, illegittimità e matrigne
Krušne družine v zgodnje novoveškem Bilbau: ženski samostani, nezakonski otroci in mačehe
- Elvis Orbančić & Gaudencije Vito Spetić:** Lakrimacija Gospine slike u Svetom Petru u Šumi 1721. godine 79
La lacrimazione dell'immagine della Madonna a San Pietro in Selve nel 1721
Lacrimation of the Madonna's Image in Sveti Petar u Šumi in 1721
- Ender Korkmaz:** A Power Takeover in the Ottoman Empire: The Downfall of the Committee of Union and Progress in 1912 105
Un colpo di stato nell'impero ottomano: la caduta del Comitato di unione e progresso nel 1912
Prevzem oblasti v Osmanskem imperiju: padec Odbora za unijo in napredek leta 1912

Matjaž Bizjak: Bitka za Skader, april 1941 131

La battaglia per Scutari, aprile 1941

The Battle for Skhöder, April 1941

OCENE

RECENSIONI

REVIEWS

Teresa Phipps & Deborah Youngs (eds.):

Litigating Women: Gender and Justice in Europe, c. 1300–c. 1800

(Veronika Kos) 173

LAKRIMACIJA GOSPINE SLIKE U SVETOM PETRU U ŠUMI 1721. GODINE

Elvis ORBANIĆ

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne i društvene znanosti u Rijeci,
Područna jedinica u Puli, Prolaz kod kazališta 2, 52100 Pula, Hrvatska
e-mail: eorbanic@hazu.hr

Gaudencije Vito SPETIĆ

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Borongajska cesta 83d, 10000 Zagreb, Hrvatska
e-mail: vito.spetich@gmail.com

IZVLEČEK

Članek je prva historiografska analiza vseh ohranjenih virov in dosedanjih redkih zgodovinopisnih del o lakrimaciji slike Device iz Čenstohove (Częstochowa) iz samostanske cerkve Sv. Petra in Pavla Apostola v Sv. Petru u Šumi v Istri. Lakrimacija se je pojavljala med božično osmino leta 1721 in kmalu so se začela romanja v ta kraj v osrednji Istri, najprej iz bližnjih krajev, nato pa še iz nekaterih drugih delov Istre. Arhivske vire o tej temi sestavljajo poznejši prepis dela samostanske kronike pavlinskega samostana v Supetarju, zapis kronike pavlinskega reda in enega zapisnika o zaslišanju iz leta 1745.

Ključne besede: čudež, krvave solze, Devica iz Čenstohove, ex voto, pavlinski samostan, Sveti Petar u Šumi, Istra, 18. stoletje

LA LACRIMAZIONE DELL'IMMAGINE DELLA MADONNA A SAN PIETRO IN SELVE NEL 1721

SINTESI

L'articolo rappresenta la prima analisi storiografica di tutte le fonti conservate e dei rari lavori storiografici finora esistenti sulla lacrimazione dell'immagine della Madonna di Czestochowa nella chiesa del monastero dei Santi Pietro e Paolo Apostoli a San Pietro in Selve in Istria. La lacrimazione si è verificata durante l'ottava di Natale del 1721, e le pellegrinazioni sono state avviate presto in questo luogo centrale dell'Istria, prima dalle località più vicine e poi da altre parti dell'Istria. Le fonti archivistiche su questo argomento consistono in una trascrizione successiva di parte della cronaca del monastero dei frati di San Pietro, note dalla cronaca dell'Ordine dei frati di San Paolo, e da un verbale di indagine del 1745.

Parole chiave: miracolo, lacrime di sangue, Madonna di Czestochowa, ex voto, monastero paolino, San Pietro in Selve, Istria, XVIII secolo

UVOD¹

Zanimanje pojedinih autora za čudotvorne² marijanske slike postojalo je već tijekom ranog novovjekovlja i pristupalo im se s velikom pažnjom.³ Suvremeni europski historiografi bavili su se fenomenom „čudesnog“ u očistu vidljivih, tjelesnih tekućina poput suza, krvi, znoja na slikama, kipovima i raspelima kao i utjecajem takvih pojava na promjene u društvima, naročito u pobožnosti stanovništva.⁴

Gabriele Paleotti (1522. – 1597.),⁵ sudionik Tridentskog koncila (1545. – 1563.), nadbiskup Bologne i kasniji kardinal, u jednom svom tiskanom djelu kategorizirao je slike već prema tome kako ih se može smatrati svetima.⁶ Te su svete slike od Paleottijevih suvremenika doživljavane kao čudotvorne (*immagini miracolose*), premda potonju sintagmu ovaj ne koristi. U jednu kategoriju ulaze one slike koje su nastale izravnim kontaktom tijela, dijela tijela Isusa Krista ili nekog sveca s podlogom i pritom je stvoren otisak (npr. Veronikin rubac, Torinsko platno). Potom tu su slike nastale rukom svete osobe, poput svetog Luke ili nekog drugog sveca (npr. Gospa Trsatska, Gospa Čenstohovska). Zasebnu kategoriju predstavljaju slike nastale na čudesan način, tj. one koje nisu načinjene čovjekovom rukom, već misterioznim Božjim djelom (npr. slika Spasitelja u Rimu). Kategoriju za sebe čine i one slike kroz koje je Bog načinio znakove čudesa, poput suza koje se slijevaju iz očiju ili kapima krvi ili na kojima likovi načine neki pokret kao da su živi (progovaraju) i tome slično, a kroz njih vjernici prepoznaju Božju dobrotu i moleći se pred njima ozdravljaju, progledaju ili doživljavaju neko drugo čudo (Holmes, 2011, 433, 435; Novak, 2021, 181, bilj. 4).

Prikaz Bogorodice s Djetetom kao ikone bizantskog tipa spominje se u pavlinskom samostanu Jasna Gora kraj Częstochowe u Poljskoj od kraja 14. stoljeća (1382.).⁷ Slika

- 1 Ovaj je članak nastao u sklopu projekta koji je financiran sredstvima programa Europske unije za istraživanje i inovacije Obzor 2020 (GA n. 865863 ERC-AdriArchCult).
- 2 Pojmovi „čudo“ (*miraculum*) i „čudotvorna slika“ (*miraculosa imagine*) u ovom tekstu koriste se kao tehnički termini preuzeti iz u ovom članku raščlanjene dokumentacije. Vjerodostojnost „čuda“ supetarske lakrimacije kao i nastavne „čudotvornosti“ u vidu izliječenja što ih je posredovala ova slika nije predmet članka već se prepušta istraživanjima mjerodavnih struka. O čudesnim izlječenjima kasnog srednjeg vijeka interdisciplinarnu studiju na hrvatskom jeziku objavio je Amir Muzur (2001), dočim o čudima iz očista povijesti znanosti ranonovovjekovne Europe upućuje se na: Daston, 1991; Harrison, 2006.
- 3 Sredinom 17. (1657.) i početkom 18. (1702.) stoljeća tiskana su dva voluminozna djela s istim naslovom: *Atlas marianus*. U njima su opisane čašćene slike Blažene Djevice Marije s cijele Zemlje i početke njihovog kulta ponekad povezanog s ukazanjima. Valja istaknuti i publikaciju *Notizie storiche delle apparizioni e delle immagini più celebri di Maria Vergine nella Città e Dominio di Venezia* tiskanu 1761. što predstavlja izrazito analitički pristup temi te donosi nama vremenski najbliži primjer i iz 1716. godine (Niccoli, 2010, 5–6).
- 4 Niz je povjesničara posljednjih godina obrađivalo takve teme, a za ovu prigodu izdvaja se samo nekolicinu, npr. Freedberg, 1989; Wood, 1992; Holmes, 2011; Garnett & Rosser, 2013; Cardarelli & Fenelli, 2017; Vicelja-Matijašić & Predoević Zadković, 2018; Novak, 2021; Bratuša, 2022.
- 5 O kardinalu Paleottiju, cf. Prodi, 2022.
- 6 Učinio je to u kratkom poglavlju svog djela *Discorso intorno alle immagini sacre e profane* objavljenog 1582. godine (navedeno prema Holmes, 2011, 460–461).
- 7 Prema legendi autor je ikone sv. Luka evangelista koju je naslikao na stolu sv. Obitelji iz Nazareta. Pavlinski red se brine za nju, samostan i svetište u Częstochowi. Više o povijesti slike i o teologiji Čenstohovskog svetišta na engleskom jeziku, cf. Zalecki, 1976, 35–311.

Slika 1: Slika Gospe Čenstohovske koja se nalazi u samostanskoj i župnoj crkvi Svetog Petra i Pavla u Sv. Petru u Šumi (foto: Gaudencije Vito Spetić).

Marije Čenstohovske zauzima ključno mjesto u štovanju Blažene Djevice Marije unutar pavlinskoga reda, doživljavanu kao „kraljica pustinjaka“ (*Regina eremitarum*). Ubrzo je postala poznata kao čudotvorna te su Europu preplavile njezine kopije. Primjerice, u Lepoglavi, tj. tamošnjem pavlinskom samostanu, kopija je stajala u predvorju crkve još 1632. godine, da bi potom bila prenijeta na pobočni oltar, a u 18. stoljeću na glavni oltar (Mirković, 1989, 355–356).

Slika Gospe Čenstohovske koja se nalazila u samostanskoj crkvi Sv. Petra i Pavla u Sv. Petru u Šumi u 18. vijeku bila je „doslovno kopirana“ (Bralić & Kudiš Burić, 2006, 504) ikona iz samostana u Čenstohovi. Čašćena je upravo kao čudotvorna slika, pa time i sveta slijedom potonje Paleottijeve kategorije. Glas o njezinoj čudotvornosti, zbog uslišanja brojnih molitelja, nadišao je brzo samo mjesto te su hodočasnici pristizali i iz udaljenijih krajeva Istre.

Pučka marijanska pobožnost imala je važnu ulogu u Katoličkoj Crkvi na području njemačkih zemalja tijekom ranog novog vijeka, osobito tijekom posttridentuskog, baroknog pučkog katolicizma.⁸ Istarski odvojak iste države (Svetog Rimskog Carstva) dobio je svoje mjesto naročitog marijanskog štovanja u pavlinskom samostanu Svetog Petra u Šumi. Pavlinski red, koji se istaknuo promicanjem marijanske pobožnosti u hrvatskim krajevima, premrežio je ove zemlje svojim samostanima (Kruhek, 1989), pa je tako i u Svetom Petru u Šumi djelovao jačajući marijanski kult koji će biti istaknut događajima tijekom prve polovine 18. vijeka oko slike Gospe Čenstohovske.

Ovim člankom se po prvi puta u historiografiji na sustavan način pristupa obradi teme lakrimacije Gospine slike u Svetom Petru u Šumi temeljem svih sačuvanih arhivskih vrela i dosadašnjih historiografskih rezultata. Time se postavlja temelje za komparacije s rezultatima nekih budućih istraživanja sličnih tema na širem geografskom području naročito ranonovovjekovna razdoblja.

DOSADAŠNJI UVIDI

Historiografija o događaju lakrimacije slike Crne Gospe u Svetom Petru u Šumi iz 1721. posvetila je vrlo malo prostora. Kronološki promatrano prvi autor koji je ostavio zapis o supetarskoj lakrimaciji bio je general toga reda u neposredno vrijeme pred samo događanje, Ivan Krištolovec (1658. – 1730.).⁹ Rezultat njegovih istraživanja povijesno je djelo u rukopisu *Descriptio synoptica monasteriorum Ordinis sancti Pauli primi eremitaie in Illyrio fundatorum, tam per Turcas ab antiquo destructorum, quam in prasens extantium cum suis memorabilius* u kojem opisuje i događanje u Svetome Petru u Šumi (NSK, R 4321).

8 Na primjer, najmanje devedeset i sedam lokalnih marijanskih svetišta razasutih diljem augsburške biskupije privlačilo je hodočasnike u 17. i 18. stoljeću (navedeno prema Corpis, 2012, 375). Za cara Karla VI. (1711. – 1740.) *pietas austriaca* je cvjetala, pa time i Habsburška *pietas mariana* (Coreth, 2004, 63).

9 Ivan Krištolovec bio je profesor filozofije i teologije u Lepoglavi, prior u Križevcima, provincijal, generalni vikar i general pavlinskoga reda (1714. – 1720.), potom prior lepoglavskoga samostana. Pisao je djela o povijesti pavlina, hrvatskim samostanima i njihovim dobrima (Jembrih, 2013).

Povjesničar pavlinskoga reda, i sam njegov pripadnik, Nikola Benger (1695. – 1766.),¹⁰ kratko se osvrnuo o tom događaju u svom objavljenom djelu *Annalium eremi-coenobiticorum ordinis fratrum eremitarum S. Pauli Primi Eremitae* što je učinio s nekoliko vrijednih pojedinosti koje nisu sačuvane u drugim izvorima (Benger, 1743).

Pietro Kandler u kompilaciji o povijesnim crkvenim zbivanjima objavljenoj 1855. iako donosi niz pojedinosti iz vjerskog života Istre uopće ne spominje ovaj događaj (Kandler, 1855, 81), tako ni u članku u njegovom listu *L'Istria* o supetarskom samostanu objavljenom 1848. osim što se tamo spominje slika Preblažene Djevice kao *ammirata e venerata*.¹¹

Liberat Sloković (1868. – 1940.),¹² župnik u Svetom Petru u Šumi početkom 20. stoljeća, objavio je članak o ovome mjestu temeljem tada zacijelo još postojeće dokumentacije iz pavlinskih vremena.¹³ Ovaj, kad su u pitanju slika u crkvi, samo kratko spominje da su djelo brata Leopolda, tj. fra Leopolda Kecheisena bez spominjanja Gospine slike (Sloković, 1916, 180).

Povjesničari umjetnosti tijekom druge polovine 20. stoljeća ukazali su na događaj lakrimacije u Svetom Petru u Šumi u kontekstu arhitektonske preobrazbe i liturgijskog opremanja samostanskog sklopa. Najviše je o ovome pavlinskom prisuću istraživala Đurđica Cvitanović (1924. – 2009.) (Cvitanović, 1973; 1978).¹⁴ Osvrnula se na nastanak „legende“ u svom članku „Srce Zagorja u srcu Istre“ u kojem predstavlja supetarsku sredinu kao kulturni ambijent u povijesnoj perspektivi kojeg povezuje s pavlinskom zajednicom u Lepoglavi, mjestom u Hrvatskom Zagorju. Cvitanović u tom članku navodi:

Oni (pavlini, op.a.) su uvjerali puk u čudotvornost svojih relikvija, donijevši ikonu Majke Božje Čenstohovske iz Poljske, koja je izložena u crkvi 1721. god. kroz cijeli božićni tjedan ronila suze. Zaprepašteni svijet darivao je crkvu da bi se što bolje ukrasio hram za boravak Marije Čenstohovske, zaštitnice slavenskoga naroda, pa je taj lokalitet dobio i svoju potrebnu legendu, koju u ono vrijeme nije mogla oboriti ni istraga porečkog biskupa. (Cvitanović, 1978, 68)

Nadalje, u monografiji „Barok u Hrvatskoj“ u tekstu što ga potpisuje Radmila Matejčić (1922. – 1990.),¹⁵ može se čitati: „Razvijanjem kulta Majke Božje Čenstohovske privukli su (pavlini, op.a.) u Sv. Petar u Šumi procesije vjernika koji su darivali crkvu,

10 Nikola Benger je stupio u pavlinski red 1713. u Lepoglavi te je stekao naslov doktora teologije i profesora. Napisao je oko petnaest uglavnom povijesnih radova. Njegovo je glavno djelo *Ljetopis Pavlinskoga reda od 1663. do 1727. godine* koji je tiskan u Bratislavi 1743. godine (cf. Antoljak, 1983).

11 *L'Istria*, 3. 6. 1848: *Del convento di s. Pietro in Selve: A Gerolamo in Istria*, 128.

12 Liberat Sloković je od 1893. do smrti 1940. bio župnik u Svetom Petru u Šumi (Pahović, 1979).

13 Red Sv. Pavla Prvog Pustinjaka ukinut je 1786. unutar Habsburške Monarhije, a u Istri njegovi samostani su ukinuti već 1782. godine (Cvitanović, 1973, 122).

14 Đurđica Cvitanović je bila povjesničarka umjetnosti koja je objavljivala studije o sakralnoj umjetnosti, pretežito o graditeljstvu sjeverne Hrvatske (Cvitanović, Đurđica).

15 Radmila Matejčić je bila arheologinja i povjesničarka umjetnosti. Proučavala je, između ostaloga, baroknu umjetnost u Istri i Hrvatskome primorju (Matejčić, Radmila).

tako da je pored financijske moći pavlinskog reda istarski puk neposredno darivanjem sudjelovao pri ostvarenju ovog izvanrednog zrelobaroknog sklopa“ (Matejčić, 1982, 455). Ovdje valja dometnuti da je razvoju samostana u ekonomskom smislu zasigurno pridonio i supetarski pavlinski posjed na kojem su prava uređena Urbarom iz 1714. godine (Juričić Čargo, 1994–1995).

Josip Bratulić, suvremeni povjesničar kulture i sam porijeklom iz Svetog Petra u Šumi, kratko se dotakao teme spomenuvši da je iznad tabernakula bila postavljena slika Majke Božje Čenstohovske koja je prema „pobožnoj legendi“ 1721. plakala. „Nakon toga nagrnuti su hodočasnici u Sv. Petru u Šumi, što je i sačuvalo crkvu tj. hodočasničko svetište, da ne bude, kao i samostan uključen u rasprodaju“ (Bratulić, 1989, 20).

Pretposljednji autor koji je zamjetnije doprinio boljem poznavanju supetarske lakrimacije oslanjajući svoja razmatranja na arhivskim vrelima bio je crkveni povjesničar Dragutin Nežić (1908. – 1995.).¹⁶ Napisao je jedan publicistički rad i objavio ga u mjesječniku Porečke i Pulske biskupije (Nežić, 1987). Njegov tekst zasniva se na prepričavanju dijela sadržaja samostanske kronike čiji je prijepis sačuvan u sklopu vizitacijskih zapisnika porečkoga biskupa Gaspara Negrija, te predstavlja prvi opsežniji prilog na temu supetarske lakrimacije napisan u 20. stoljeću. Naredni prilog na ovu temu proizašao je iz pera franjevca Barnabe Hekića (1924. – 2013.)¹⁷ također iz Svetog Petra. Iako u brošuri i bez znanstvenog aparata, Hekić je na talijanski jezik prepričao dokumente pohranjene u biskupijskom arhivu u Poreču glede supetarske lakrimacije i povezanih događaja (Hekić, 1998, 15–19). Nadalje, od novijih historiografskih autora supetarskom poviješću ranog novovjekovlja bavio se Slaven Bertoša u jednom članku u kojem je spomenuo sliku Jasnogorske Gospe „koja je plakala krvavim i običnim suzama 1721. – 1722.“ Od tog događaja, Bertoša navodi da je crkva postala svjedokom sve većeg broja hodočasnika, koji su je posjećivali te se molili pred „čudotvornom slikom Crne Gospe“. Bertoša se pri pisanju ovog članka oslanjao na spomenuti rad Dragutina Nežića (Bertoša, 2015, 71).

OSVRT NA ARHIVSKA VRELA

Glavni izvor podataka o temi ovog članka je prijepis dijela supetarske samostanske kronike. Kronika ovog samostana nije sačuvana u cijelosti. Također, u župnom arhivu Sv. Petra u Šumi nije sačuvano gradivo koje bi se izravno odnosilo na ove događaje, tj. na lakrimaciju i hodočašća (cf. Grah & Jelinčić, 1973). Prijepis dijela kronike nalazi se u sklopu spisa pastoralne vizitacije porečkog biskupa Gaspara Negrija (1742. – 1778.)¹⁸ koju je ovaj obavljao 1745. godine. Rukopis se nalazi na stranicama

16 Dragutin Nežić (1908. – 1995.) bio je povjesničar i porečki i pulski biskup (Bratulić, 2000).

17 Fra Barnaba Hekić bio je, između ostaloga, predsjednik *Commissio omnibus operibus Ioannis Duns Scoti critice edendis* u kojoj je djelovao punih šest desetljeća, od 1951. do 2012. godine (Percan, 2023).

18 Gaspare Negri bio je biskup Novigrada u Istri prije nego li je 1742. prebačen na katedru sv. Maura u Poreč gdje će ostati do svoje smrti 1778. godine. U Poreču je bio veoma aktivan obnovivši katedralu, nanovo je osnovao sjemenište i zalagaonicu. Istaknuo se i kao pisac (Babudri, 1910, 272–273; Ritzler & Seferin, 1958, 328; najnoviji prilog s novim podacima o Negriju: Gudelj, 2021).

unutarnjih dimenzija (š×v×d) 21,5×30×5,5 s urednom paginacijom u gornjem kutu (desno-lijevo-desno) od 537. do 539. stranice u 27. knjizi vizitacijskih zapisnika, koji su pohranjeni u Arhivu Porečke i Pulske biskupije u Poreču. Sukladno duktusu zaključuje se da je riječ o jednom autoru koji je upotrijebio latinski slovni sustav, no isti pak nije potpisan. Jezik je latinski i talijanski a i inače je korišten u dokumentima na prostoru Istre početkom 18. stoljeća. Unutar prijepisa dijela kronike na talijanskom je također prepisana samo relativno kratka vlastoručna izjava administratora grofovije. Korištena je željezno-galna tinta, a podloga pisanja je papir ručne izrade.

Prijepis dijela kronike ne sadrži informacije o tome tko ga je i zbog čega sačinio ni kada je to učinjeno kao ni potvrdu vjerodostojnosti od strane odgovornih osoba. Izvjesno je prijepis kronike sačinjen nakon 1738. kada slovi zadnje u njoj zabilježeno čudo. Naime, unutar sačuvanog dijela kronike navode se podatci čiji se kronološki opseg kreće od Badnjaka 1721. do 26. svibnja 1738. godine. Promatrano tematski sačuvani zapisi donose kratke podatke o dvanaest uslišanja. Može se pretpostaviti da je prijepis sačinjen prigodom vizitacijskog ophoda što ga je porečki biskup Gaspare Negri učinio tijekom ljeta 1745. godine, no i u tom slučaju ostaje otvoreno pitanje zašto su zapisi zaključeni s 1738. godinom.

Osim prijepisa dijela samostanske kronike, sačuvan je i zapisnik ispitivanja kojeg je proveo biskup Negri 17. srpnja 1745. godine. Pohranjen je u sklopu ranije spomenute knjige vizitacijskih zapisnika na stranicama od 534. do 536. Zapisnik ispitivanja ne odskače od ostalih zapisnika s tog vizitacijskog ophoda promatrajući rukopisni duktus i njegove unutarnje te vanjske karakteristike. Specifičnost mu je u tome što je izdvojen od ostalih supetarskih ispitivanja te se nalazi neposredno ispred prijepisa kronike čime čine izdvojenu sadržajnu cjelinu unutar vizitacijskog spisa. Zapisničar ispitivanja bio je biskupijski vicekancelar Paolo Chiurco koji je sudjelovao u pastoralnom pohodu austrijskom dijelu Porečke biskupije (BAP, Negri).

LAKRIMACIJA GOSPINE SLIKE

Sukladno sačuvanom zapisu iz supetarske samostanske kronike na Badnjak 1721. u četvrt do podne otac Pavao Subski (1692. – 1747.)¹⁹ profesor kazuistike, završivši misu krenuo je prema sakristiji. Tom je prilikom primijetio sljedeće: na glavnom oltaru samostanske crkve lice Djevice Marije Čenstohovske je suzilo krvavim suzama (*sanguineis guttis lacrimari*). Kako nadalje navodi neimenovani kroničar, jedna kap (*gulta*) zamijećena je od sredine čela sve do očnih kapaka, ostale tri pod okom bile su razdvojene sve do nosnica. Njih se moglo vidjeti na lijevoj strani lica. Mjesto kapi je moguće odrediti zbog toga što ih kroničar locira u odnosu na poziciju čitanja evanđelja u Tridentskoj misi (*a cornu Evangelii*), a to je bilo s lijeve strane oltara ako se gleda prema oltaru. Nadalje, kap (*alia gulta*) je uočena i pod desnim okom blizu nosa koja se protegla sve do usnica. Opažaj

19 Pavao Subski je ušao u pavlinski red 1710. godine. Smatran je jednim od najboljih propovjednika svoga vremena. Bio je prior u nekoliko samostana i definator provincije. Pokopan je u Lepoglavi (Streska, 2008, 217).

položaja tih kapi na Bogorodičinu licu kroničar određuje kroz spominjanje mjesta čitanja poslanica (BAP, Negri, 537). Zamjetno je da kroničar navodi isključivo krvave suze (*sanguineis guttis*).

Nikola Benger u svom djelu za razliku od sačuvane supetarske samostanske kronike ne objavljuje ime pavlina koji je prvi uočio lakrimaciju. Po njemu, neimenovani redovnik je u jednom trenu tijekom slavljenja mise primijetio da se Gospina slika značajnije promijenila. Iz očiju Marijina lika potekle su suze boje krvi koje su se slile po njezinim obrazima, dok su ostale suze bile obične. Moguće da je Benger imao na raspolaganju više izvora za pisanje svoga djela odakle proizlazi i ova diskrepancija o naravi suza između kronike i njegovog pisanja. U nakani utvrđivanja vjerodostojnosti lakrimacije Benger je konstatirao da su brojni pojedinci detaljno pregledali „svetu čudotvornu sliku“. Među njima je apostrofirao obrazovane stručnjake za koje ne navodi strukovne profile, te slikare. Svi su oni ustvrdili da su na licu Gospine slike „stvarne krvave suze te obične suze“, koje su potekle iz lica Gospine slike. Lakrimacija je po Bengerovom pisanju trajala cijelu Božićnu osminu, nakon čega je Marijina slika povratila svoj prvotni izgled.²⁰ Krištolevac navodi da je biskup ustanovio povjerenstvo svećenika za ovaj slučaj koje je zaključilo sljedeće: *et omnia ut dicta fuerunt reperta sunt* (NSK, R 4321, br. 95., 42r). U izvještajima Svetoj Stolici tadašnji biskup o tome, međutim, ne bilježi ništa (Grah, 1983, 36–37).

U nastavku samostanski kroničar vrlo sumarno navodi da je ovo čudo veoma potreslo tamošnje redovnike. Iznenadnim zvonjenjem se još iz srednjeg vijeka na ovim prostorima sazivalo glavare obitelji na sastanke važne za cijeli kômun, tj. općinsku zajednicu (cf. Kandler, 1851, 26). Stoga su pavlini, zacijelo želeći što prije upoznati župljane s ovim potresnim događajem, krenuli zvoniti velikim crkvenim zvonom što je stanovništvo shvatilo kao izvanredni poziv da se okupe u samostanskoj crkvi. Tako se istoga dana oko dvadesetak kolona (kmetova) okupilo u crkvi da bi promotrili tu nesvakidašnju priliku (BAP, Negri, 537).

Benger na temu širenja vijesti o lakrimaciji nije toliko precizan bilježeći tek da se „vijest o čudu“ raširila okolicom, a da je sutradan i za sljedeće blagdane došlo u crkvu nepregledno mnoštvo hodočasnika (Benger, 1743, 560).

JEDNO ISPITIVANJE

Sv. Petar u Šumi nalazio se u crkveno-organizacijskom smislu unutar Pazinskog vikarijata, a ovaj je bio sastavnim dijelom Porečke biskupije dok je bila u državnom okrilju Svetog Rimskog Carstva. Biskupi su tijekom 18. stoljeća imali nemale poteškoće u izvršavanju pastoralnih vizitacija Pazinskog vikarijata. Razlozi tomu očituju se u dugogodišnjoj politici Habsburgovaca kao zemaljskih vladara središnjeg dijela Istre, pa tako i svih župa Pazinskog vikarijata, u reduciranju ovlasti porečkim biskupima na svom državnom teritoriju. Poreč se,

20 „*Et cum unusquisque, ac plurimi ex Nobilioribus, rerumque peritioribus, quin etiam nonnulli pictores rei veritatem accuratius indagassent, communi voce attestati sunt, non humorem aliquem naturalem, sed vere sanguineas, et aqueas lachrymarum guttas ex facie sacrae Imaginis miraculose eliquatas esse*“ (Benger, 1743, 560).

naime, kao i veći dio Porečke biskupije, nalazio pod suverenom Venecije, a biskupi su bili redom venecijanski državljani. Porečki biskupi stoga su tijekom prve polovine 18. stoljeća bili u mogućnosti vizitirati Vikarijat i s njim supetarsku župu tek u dva navrata: 1710. i 1745. godine (Grah, 1983, posebno 36, bilj. 97).

Nakon Tridentskog sabora Crkva je pooštrila kriterije za priznavanje čuda te je stavila odgovornost za temeljitu istragu o njima u ruke mjesnih biskupa, s namjerom obuzdavanja mogućih devijacija vjere od strane puka (Delumeau, 1981, 194; Daston 1991, 121).²¹

Ako je i pokoja informacija o supetarskom događaju stigla do porečkog biskupa, a u to vrijeme na katedri sv. Maura bio je Pietro de Grassi (1718. – 1731.),²² ovaj nije bio u mogućnosti osobno pohoditi Sveti Petar i obaviti sva potrebna ispitivanja svjedoka toga neobičnog događaja i iz ranije navedenih političkih prepreka, ali je mogao osnovati odgovarajuće povjerenstvo na čelu sa svojim vikarom u Pazinu (cf. NSK, R 4321, br. 95., 42r).

Pastoralni ophod će smjeti učiniti tek biskup Gaspare Negri koje je boravio u Svetom Petru u Šumi od 15. do 18. srpnja 1745. godine (Jelinčić, 2007, 195).

Negri je 17. srpnja 1745. godine, prilikom svog vizitacijskog boravka u Svetom Petru u Šumi, ispitao supetarskog župana Pavla Lustića (*Paulus Lustich*), sina pokojnog Mateja, specifično na temu gore opisanog neobičnog događaja. Ispitanik je, osim što je bio župan,²³ dakle ugledan član supetarske zajednice, ujedno bio dostojan povjerenja po svojoj dobi. Imao je, naime, u vrijeme ispitivanja oko 80 godina, što znači da je za samog događaja 1721. imao oko 56 godina. Pojavila se, međutim, jedna poteškoća u komunikaciji između staroga župana i biskupa. Župan nije poznao talijanski jezik, jer je govorio hrvatski, pa je ispitivanje prevodio Antonio Ravasini, župnik Novaka, koji je i inače tijekom ove vizitacije bio Negrijevi učestali prevoditelj (BAP, Negri). Samo ispitivanje je bilo relativno kratko; zapisnik o istom je sadržan na svega nešto više od dvije stranice A4 formata (BAP, Negri, 534–536). Prvi dio procesa ispitivanja bilo je županovo davanje zakletve doticanjem Evanđelja. Riječ je o tome da je svjedok, u ovom slučaju župan, zaklevši se na Evanđelje, knjigu Istine, jamčio da će govoriti istinu. O društvenoj osim pravnoj snazi takvog oblika zakletve kazuje i činjenica da su primjerice inkvizicijski sudovi još od srednjega vijeka progonili odbijanje zakletve kao herezu (cf. Lavenia, 2010, 714–715). Biskup je županu postavio ukupno devet pitanja na koja je dobio uglavnom konkretne odgovore.

-
- 21 Tridentski sabor je *Dekretom o zazivanju, štovanju i relikvijama svetaca i o svetim slikama*, od 3. XII. 1563., dozvoljavao i poticao štovanje svetih slika. Naložio je da od kulta treba odmaknuti svaku sjenu idolatrije, a katolički puk poučiti da je štovanje svetih slika štovanje pralika onoga koga predstavljaju, a u potpunijem shvaćanju samoga Isusa Krista. Dekret je obvezao mjesne biskupe na skrb za doličnost kulta, kao i da ispituju i otklanjaju svaku zlouporabu, iskvarenost, praznovjerje ili lukrativnost vezanu uz svete slike, a posebna im je dužnost provjera novih čuda (Alberigo et al., 1991, 774–775).
- 22 Pietro de Grassi bio je plemić iz Chiogge rođen 23. rujna 1666 godine. Postigao je stupanj doktora obaju prava (*doctor utriusque juris*) u Padovi. Za svećenika je zaređen s navršena četiri desetljeća života, 1706. godine. Biskupski red dobio je u Rimu. Tijekom svog biskupovanja obnovio je katedralu i biskupsku palaču, otvorio sjemenište i zalagaonicu (Ritzler & Seferin, 1952, 307; Babudri, 1910, 271).
- 23 Župan je bio seoski poglavar u Istri od srednjega vijeka do XX. stoljeća. Zastupao je selo pred feudalcem ili gradskom općinom te pred drugim seoskim zajednicama (Bratulić, 1969; Klen, 1977; Ujčić, 2005).

Iz biskupovog ispitivanja Lustića proizlazi potvrda navoda iz samostanske kronike, no s tom razlikom da je po županovom saznanju, a sukladno tadašnjim pričama, prvi krvave suze ugledao otac prior Ivan Raspucar koji 1745. više nije bio među živima, dok Pavla Subskog uopće ne spominje. Raspucar je 1719. bio imenovan priorom u Sv. Petru i vikarom na prvi mandat, te je bio provincijalni vikar. Mandat mu je produžen i 1722. za vikara i priora (Benger, 1743, 537, 567, 586). Može se pretpostaviti da je otac prior bio taj koji je javno najprije okupljenim kolonima, a i kasnijim hodočasnica tumačio događaj, što je razlog da je županu upravo on ostao upamćen kao onaj koji je prvi opazio lakrimaciju. Dodatno se po županovu sjećanju saznaje da su suze ostale na slici nekoliko dana, no ne sjeća se koliko dugo su bile prisutne. Koliko je još očevidno bilo živo sjećanje među pukom kazuje županova tvrdnja da su se tragovi suza mogli jasno vidjeti 1745. godine. Kao razlog pojave rečenih suza na Marijinoj slici, župan je prenio tumačenje otaca pavlina: bilo je to upozorenje zbog grijeha Supetaraca. Za razliku od županovog svjedočenja, Benger je naveo da su se pavlini međusobno „uznemirena srca“ pitali koji cilj i poruku nose „izvanredni i proročki znakovi suza najnježnije od svih majki“ (Benger, 1743, 560). Pritom nije zapisao odgovor do kojeg su došli zacijelo naknadnim promišljanjem što su ga implementirali u daljnji razvoj pobožnosti prema ovoj Gospinoj slici. Stoga je županovo kazivanje Negriju o uzrocima lakrimacije bilo rezultat naknadnog djelovanja supetarskih pavlina u širenju pobožnosti prema ovoj Gospinoj slici.

Valja primijetiti da župan nije precizno odgovorio na predzadnje pitanje što se odnosilo na pritiske od treće strane zbog ovog ispitivanja. U svom odgovoru župan samo konstatira kako mu nije darovano ništa (*Nessuno mi ha donato cosa alcuna*). Time je zacijelo želio kazati da nije nagovaran, tj. potkupljen kako bi dao određeni iskaz. Ostaje mogućnost da je Lustića netko uputio kako odgovarati na biskupova pitanja, a što se može sagledati u kontekstu činjenice županove nepismenosti koja je potvrđena njegovim znakom križa na kraju zapisnika. Analfabetizam je, naime, bio vrlo raširena pojava istarskog društva prve polovine 18. stoljeća u što se uklapa i predstavnik seoske zajednice kao bjelodano nepismena osoba.²⁴

ŠIRENJE VIJESTI O SUPETARSKOM DOGAĐAJU²⁵

Na području njemačkih katoličkih zemalja u 17. i 18. st. pobožnost izražena kroz hodočašća je bila sastavni dio svakodnevne vjerske prakse. Pučki entuzijizam za hodočašćima dosegao je vrhunac nakon Tridesetogodišnjeg rata, od 1650. nadalje, pa su stoga hodočašća unutar baroknog katolicizma imala svoje vrlo važno mjesto

-
- 24 Prva nastojanja da se i širim društvenim slojevima omogući barem najnužnija naobrazba učinjena su u vrijeme kraljice Marije Terezije i naročito za Josipa II. i na području središnje Istre (Milanović, 1991, 84). Premda je iz literature poznato da su pavlini podučavali seljane (Cvitanović, 1978, 58), prvi precizni podatak o školstvu u Svetom Petru u Šumi je iz 1857. godine kada je ovdje otvorena škola (Milanović, 1991, 99; Grah, 2000, 90).
- 25 Navodi su u ovom poglavlju preuzeti iz prijepisa dijela supetarske samostanske kronike (BAP, Negri, 537–539), osim ako to nije drugačije navedeno.

(Forster, 2004, 83, 91–92). Isto je tako i stanovništvo u hrvatskim krajevima njegovalo ovaj vid katoličke pobožnosti tijekom 17. i 18. stoljeća²⁶ kao i u prethodnim razdobljima.

U Sveti Petar u Šumi priljev hodočasnika krenuo je ubrzo nakon samog događaja. O tome svjedoči prijepis samostanske kronike sačuvan u sklopu spomenutog vizitacijskog zapisnika kao i prvi povjesničar toga događaja, Ivan Krištolovac.

Anonimni kroničar dakako bilježi nešto više potankosti događanja u kronološkom slijedu. Kao svakom zapisivaču samostanskih zbivanja, poglavito u ovom kontekstu, cilj mu je prenijeti informaciju i duhovnu poruku budućem čitatelju.²⁷

Za razliku od kronike u kojoj uopće nije spomenuto, Benger piše da je na poseban način proslavljen blagdan Nevine dječice (28. prosinca), koji se u Svetom Petru od nepoznatog vremena častio vrlo svečano i s potpunim oprostima. Zabilježio je da se tada okupilo mnogo ljudi iz zemalja kuće Austrije i onih Republike Venecije (Benger, 1743, 560). Nije vjerojatno da je glas o lakrimaciji tako brzo mogao doprijeti u šire krajeve, već Benger očito smjera ukazati na Sveti Petar u Šumi kao topos hodočašćenja i ranijih godina pa i zbog relikvija Nevine dječice što su u ovoj crkvi pohranjeni, a o čemu je pisao Prospero Petronio (1608. – 1688.)²⁸ (Petronio, 1968, 242).

U samostanskoj kronici čita se da je za Novu godinu 1722. crkva bila prepuna ljudi koji su došli ovamo iz obližnjih mjesta *ad contemplandum hoc miraculum*. Tog istoga dana nakon završene molitve devetog kanonskog časa, oko 15 sati, i zahvalnog bogoslužja za dar događaja proteklog mjeseca, po naredbi poglavara pavlinskog samostana (*vicarius*) cijelo lice *B[eatis]s[i]mae Virginis Mariae Cestokouiensis* na glavnom oltaru je obrisao otac profesor Pavao Subski s misnim rupčićem (purifikatorom). Obrisane su dvije kapi (*gultae*), jedna s lijeve strane čela, a druga ispod oka i nosa s desne strane, čime je lice poprimalo svoje prvotno stanje. Nikola Benger navodi da je „čudo“ trajalo cijelu Božićnu osminu, nakon čega je Marijina slika povratila svoj prvotni izgled. Ne navodeći ime redovnika samo je zabilježio da su tamošnji pavlini uspjeli skupiti „čudesne suze“ sušeći ih čistim purifikatorom. Isti autor nastavlja da je od trenutka uočene lakrimacije ova supetarska slika postala „jako čašćena“ te da su joj se brojni vjernici dotaknuli različitim bolestima obračali za pomoć „i s radošću ustvrđivali jaki njezin zagovor kada su dobili željeno zdravlje“ (Benger, 1743, 560). O purifikatoru naknadno nema spomena u vrelima.

Kako je napomenuto, unutar sačuvanog dijela kronike navode se podatci čiji se kronološki luk prostire od Badnjaka 1721. do 26. svibnja 1738. godine. Promatrano tematski, sačuvani zapisi donose jezgrovito izvještavanje o dvanaest uslišanja.

26 Cf. npr. Huzjan, 2012; Podhraški Čizmek, 2018. O hrvatskim hodočasnima iz Venecije niz je radova objavila Lovorka Čoralić (npr. 2009; 2010; 2013).

27 Više je kronika samostana iz 18. stoljeća na području Hrvatske objavljeno zadnjih tridesetak godina. No, sve su to kronike franjevačkih samostana (Barbarić, 1995; 2002; Demo et al., 2010; Dobrica & Posedi, 2020).

28 Prospero Petronio bio je tršćanski liječnik i horograf. Njegov rukopis je objavljen 1968. u Trstu pod naslovom *Memorie sacre e profane dell'Istria* (Bertoša, 2005, 585).

Prvi zapis o uslišanju u Kronici je onaj o dolasku u ovu crkvu na svetkovinu Majke Božje Čenstohovske koja se slavila 26. kolovoza 1722. godine Diminića,²⁹ potkapetana u Pazinskoj grofoviji (*locumtenens Pisinensis*), sa suprugom čije ime kronika ne ostavlja zabilježeno. Došli su ispuniti zavjet za svoga sina koji se nalazio u agoniji. Prema kroničarovu pisanju, Diminićeva supruga ranije je sumnjala da su se na licu Majke Čenstohovske pojavile prave krvave suze na čudesan način. Na više je različitih mjesta učinila zavjet kako bi joj sin ozdravio. Tim povodom utekla se u tri onovremena očevidno uobičajena hodočasnička središta: Blaženoj Djevici Trsatskoj, Gospi od Anđela u Poreč te Svetom Križu za kojeg se ne navodi gdje je bio u Istri. Jedina župa na području Istre koja je posvećena Sv. Križu je ona u Draguču, a kako je istoimena crkva srednjovjekovnog postanka (Bartolić & Grah, 1999, 66) moguće je bila početkom 18. stoljeća na glasu kao utok ljudima u potrebi i izvan matične župe. Međutim, kako nastavlja u svojoj bilješci pavlinski kroničar, nigdje od navedenih svetih mjesta ova žena nije zadobila ispunjenje svoje prošnje. Konačno, u srpnju navedene godine učinila je zavjet supetarskoj Majci Čenstohovskoj te je dječaku odmah bilo bolje (*et statim melius fuit puero*).

Pri samom početku 1723. godine, 3. siječnja, supruga namjesnika Diminića poslala je *unam tabellam argenteis imaginibus insertam* kao zavjetni dar za doživljeno čudo ozdravljenja svoga djeteta. Spomenuti *ex voto*,³⁰ tj. dar nije sačuvan.

S područja Pićanske biskupije, početkom jeseni, dana 2. listopada 1722. godine od Svetog Petra je došao arhiepiskop Petar Kruzila, župnik u Gologorici, s namjerom izvršavanja svoga zavjeta. Gologorica, udaljena od Svetog Petar u Šumi danas dvadeset i jedan kilometar, nalazila se u sklopu Pićanske dijeceze.³¹ Kroničar opisuje da je Kruzila isprva odbio vjerovati u nadnaravnost lakrimacije. Skorašnji događaj prinukao ga je na promjenu mišljenja. Jašući na konju dogodilo se da je pao, te je na mjestu oglušio. Ostao je u krevetu tijekom četrdeset dana. Je li se podatakom o broju četrdeset htjelo naglasiti „Božji prst“ u ovom svjedočenju, kroz stvaranje poveznice s Isusovim boravkom u pustinji ili je doslovno bio bespomoćan toliko vremena, zbog nedostatka dodatnih izvora, nije moguće provjeriti. Nadalje, kroničar piše, da je Kruzila u stanju gluhoće činio u različitim svetim mjestima zavjete koji mu nisu bili od pomoći. U ovom slučaju ne donosi nazive svetih mjesta koje je svećenik obilazio niti postoji podatak o tome je li to činio osobno. Vrhunac

29 Ovdje spomenuti službenik zvao se punim imenom Josip Antun Diminić koji je od 1725. od 1729. bio i pazinski kapetan, a 1722. je bio potkapetan ili administrator (De Franceschi, 1964, 120, 132). Porijskom iz riječke plemićke obitelji, pohađao je studij prava na Sveučilištu u Padovi gdje je stekao doktorat 1709. godine (Sitran Rea & Piccoli, 2004, 49). O moralnom i profesionalnom ponašanju Diminića kazuje slučaj bratoubojice Jure Klanjca (*Giure Clagnez*), podložnika Bresta. Klanjca je Diminićev prethodnik na kapetanskom položaju pustio na slobodu jer mu je ubojica za to platio. Diminić je postupio savjesno te je teškome prijestupniku najprije odredio strogi zatvor, a potom i veliku novčanu kaznu. Holz ga navodi u prezimskom obliku *Diuinich*, *Antonio Diuinich*. Iz konteksta je jasno da je riječ o istoj osobi (Holz, 1999, 511).

30 Darivanje zavjetnih darova prilikom zdravstvenih tegoba ili kao zahvala na primljenome zdravlju pojava je koja prati društvo od pradavnih vremena do suvremenosti. Votivne darove za zdravlje u Istri od 17. do 20. stoljeća obrađivao je Željko Dugac (2001).

31 Župa Gologorica spominje se 1324., a vjerojatno je postojala i ranije (Bartolić & Grah, 1999, 72). O njoj u kontekstu Pićanske biskupije, cf. Grah, 1980.

svjedočenja dolazi u dijelu rečenice kad kaže da je učinivši zavjet supetarskoj Gospi odmah se osjetio bolje te zaželio podijeliti sa svima svoj slučaj i sumnju.³² Materijalnog dokaza o Kruzilovom dolasku u Sv. Petar osim ovog kroničarskog zapisa nema. Nije zabilježeno da je donio u crkvu ikakav zavjetni dar. Kruzila je bio župnik u Gologorici tijekom 1722. godine.³³ U toj je župi djelovao do svoje smrti koja ga je u istom mjestu zatekla deset godina nakon supetarskog događaja, 25. rujna 1731. godine. Uz njegovo je ime zabilježeno da je nosio naslove apostolskog protonotara i arhiprezbitera.³⁴

Nikola Benger je naveo da je među prvim čudima ozdravljenja bilo upravo ovog gologoričkog župnika. Supetarska samostanska kronika donosi nešto više pojedinosti, no Benger dodaje kako je Kruzila iako slušajući o čudu s više strana uporno u cijelom tom događaju vidio samo pobožnu bajku. Kako se nije uspio izliječiti dostupnim lijekovima ni utječući se različitim čudotvornim ikonama, na kraju se pokajao za svoje izjave i davši zavjete na čast Blažene Djevice bio je oslobođen kazne gluhoće (Benger, 1743, 560–561).

Dakle, vijest o „supetarskom čudu“ se proširila i izvan matične župe i biskupije, no još uvijek nije nadišla državne granice austrijske Istre.

Diminićev i Kruzilov slučaj su jedina dva svjedočenja o širenju obavijesti o supetarskoj pojavi u sačuvanoj kronici unutar prve godine od događaja. Geografski promatrano, oba su primjera iz relativne blizine, Pazina i Gologorice, tj. Pazinske grofovije. Benger osim Kruzilovog slučaja ozdravljenja ne navodi ni jedan drugi konkretan primjer.

Tijekom 1723. bilo je najviše zabilježenih zavjetnih pohoda supetarskoj samostanskoj crkvi (sedam). Prvi je bio zabilježen 2. veljače dolazak u pavlinsku crkvu zbog zavjeta žminjskog svećenika, Ivana Rovisa. Kratki zapis donosi samo podatak o tome da je bio bolestan tri mjeseca te nakon što je učinio zavjet Blaženoj Djevici Mariji što se časti u supetarskoj samostanskoj crkvi, prijašnje zdravlje mu se povratilo. Uz njegovo ime ne vezuje se podatak o darovanom predmetu *ex voto*.

Ivan Krstitelj Rovis, bio je svećenik žminjske kolegijalne crkve, koji je u vrijeme Negrijeve vizitacije imao 45 godina života. Sve je kleričke redove dobio po rukama porečkog biskupa Pietra de Grassija (1718. – 1731.). Tada je bio svećenik posljednju 21 godinu što znači da je, uzme li se da su podaci iz zapisnika vizitacije okvirni, te 1723. godine tek bio postao prezbiterom. Spomenuti je sveti red dobio temeljem vlastitog patrimonija. Nije posjedovao beneficij, mansionariju ni kapelaniju, nego je živio od vlastitih prihoda, a crkvi je služio blagdanima kada tome nije bio objektivno spriječen. Preminuo je mjeseca ožujka 1779. godine s navršene 84 godine života te je pokopan u kolegijalnoj žminjskoj crkvi (Orbanić, 2017a, 81). Inače, Žminjci su organizirano hodočastili u Sveti Petar u Šumi u petak nakon blagdana Uzašašća Gospodinova o čemu postoji potvrda iz 1745. godine (Orbanić, 2017b, 391).

U ožujku 1723. godine kroničar zapisuje da je donesena zavjesa kojom je bila ukrašena slika Blažene Djevice Marije na glavnom oltaru kao zavjet redovnika Pavla Subskog.

32 [F]ecisset ad hanc B[eatam] Virginem statim melius sensit, et in se conclusit, quod vellent omnibus co(m)municare de hoc suo casu et de dubio (BAP, Negri, 538).

33 Kruzila se pojavljuje kao redoviti djelitelj krštenja u Gologorici kao tamošnji župnik 1722. godine (ŽAG, MKK).

34 [R]everendissimus dominus Petrus Cruzilla protonotarius apostolicus, archiprebyter et parochus Gologoriziae (ŽAG, MKU).

Iz kroničarskog zapisa nisu poznate ostale pojedinosti vezane za zavjet o. Subskog. Može se pretpostaviti da do tada slika nije imala dojmivog okvira što se nastojalo nadoknaditi ovim zavjetnim darom. Ni Subskovoj zavjesi danas nema traga.

Da je obavijest o neuobičajenim ozdravljenjima temeljem zavjeta supetarskoj Gospi nadišla austrijsku Istru kazuje podatak što ga bilježi kroničar za kolovoz 1723. godine.

Dr. Antun Franković (*dottor Antonio Francovich*) bio je porijeklom iz Labina, mjesta s istočne Istre pod državnom upravom Serenissime, koji je na službi kapetana Barbana³⁵ bio od 1717. do 1726. kada ga nasljeđuje Giuseppe Fioria.³⁶ Dana 30. kolovoza Franković je donio za zavjet u Sveti Petar Blaženoj Djevici Mariji dvije velike voštane svijeće. Nekih dva mjeseca kasnije (11. studenoga) isti barbanski kapetan poslao je dar zavjetovan u svojoj teškoj bolesti *lacrymanti B[eatae] V[irginis]*. Bio je to okvir (*cornisium (!) factum Venetiis pulchro modo*) što se danas ne prepoznaje u ovoj župi. Dodatno k tomu, na njegove nakane odsluženo je četrnaest pjevanih misa ispred supetarske *miraculosa imagine*. Naknada za pjevane mise nije navedena, no temeljem zapisnika iz 1745. saznaje se da je naknada za misu koja se imala služiti na račun jedne mansionarije također u Svetome Petru iznosila 30 soldi (BAP, Negri, 352).

Još danas postoje u Pazinu, u neposrednoj blizini ulaza u kaštel, ostaci kuće što je nekoć pripadala patricijskoj obitelji Rapicio.³⁷ Svojom udajom, članica obitelji de Rapicio postala je i Catterina, rođena Garzarolli. Ova patricijka i udovica bila je pogođena teškom bolešću. Kako u kratkom obrazloženju navodi kroničar, liječnici joj nisu bili kadri pomoći, pa se zavjetovala supetarskoj Gospi. Nakon ozdravljenja od bolesti noge, dobivši odobrenje od svog duhovnika, vratila se u Sveti Petar kako bi 7. studenog 1723. godine prinijela zavjetni dar k ovoj „Blaženoj Djevici Mariji Plačućoj“. Predmet njezina zavjetnog dara bila je jedna svijeća od jedne libre, čija je masa mogla iznositi oko pola kilograma (cf. Herkov, 1971, 75–80; Visintin, 2005, 496). Ondje je gorjela za vrijeme mise te je kasnije pridodana ostalim zavjetnim darovima što su prikupljeni na tome mjestu.

Također je 17. studenoga 1723. godine jednu voštanu svijeću mase jedne librice³⁸ kao zavjetni dar predao sudeći po zapisu ugledni pripadnik društva (*honorandus vir*) Grubiša Sikula ili Stipanić iz sela Jasenovica. Sikula zvani još Stipanić je u Sveti Petar došao iz područja Mletačke Republike kamo je prema državnoj granici pripadalo selo Jasenovica, a ovo se nalazi u župi Fuškulin u zaleđu uzmorske Funtane.³⁹ Kroničar u ovom slučaju po prvi puta izravno navodi riječi zavjetnog hodočasnika, citirajući ga. Kako se našao u teškoj bolesti, Grubiša se zavjetovao supetarskoj Blaženoj Djevici Mariji govoreći:

35 Barban je Venecija stekla Tridentiskim pravorijekom 1535. te je kao feud pripao obitelji Loredan (Ivetic, 1999, 24, 40). Od tada ovim naseljem u njihovo ime upravlja osoba s titulom kapetana (Tamaro, 1893, 691).

36 La provincia dell'Istria, 1. 12. 1876: Notizie storiche su Barbana, 1948.

37 Iz ove, porijeklom tršćanske obitelji, potekli su i neki od pazinskih kapetana. Giovanni Domenico Rapicio, postao je javni bilježnik u Sieni 1711., da bi četiri godine kasnije bio službenik Pazinske knežije (De Franceschi, 1964, 205–206, 222–224).

38 Jedna librica je u to vrijeme vjerojatno iznosila oko 300 grama. Librica se kao mjera za težinu voska koristila u Boljunu, sjedištu jedne od župa austrijske Istre tijekom 17. stoljeća, koja je u Veneciji iznosila 301,2297 grama (Vlahov, 2008, 395).

39 Danas je selo Jasenovica u sklopu župe sv. Roka u Fuškulinu (Bartolić & Grah, 1999, 70).

„Pomozi mene Blažena Djevice Marijo koja si u crkvi sv. Petra. Tebi ću učiniti zavjet, ako to budem u mogućnosti.“ Prema zaključnom zapisu kronike Grubiša se istoga trena osjetio bolje.⁴⁰

Tijekom 1724. u kroniku su unesena dva uslišanja. Promatrano u društvenom ključu jedno je pripadalo plemićkom staležu, a u drugom slučaju primatelj milosti naveden je samo osobnim imenom i prezimenom. Teritorijalno, oba su uslišanja zadobivena u Pazinu.

Prvog dana veljače 1724. godine (*providus vir*) Mihael Greblo iz Pazina donio je u supetarsku pavlinsku crkvu dvanaest velikih svijeća od kojih četiri su određene za glavni oltar, a četiri za oltar sv. Krunice. Naime, unutar samostanske crkve tijekom druge polovine 18. stoljeća bilo je četiri oltara među kojima je bio i oltar sv. Ružarija.⁴¹ Prema darovateljvejoj želji preostale su četiri svijeće trebale poslužiti za slavljenje misa u pavlinskoj crkvi kraj Kringe. Bila je to crkva sv. Marije ili kako je kroničar bilježi *ad Coronam*.⁴² Ove je zavjetne darove, Mihael Greblo, donio nakon što je bio ozdravljen.

Antonio Bartolomeo Bono bio je potkapetan, tj. administrator grofovije od 1723. do 1724. godine (De Franceschi, 1964, 132). Porijeklom je bio iz riječke patricijske obitelji te je i on studirao pravo na Sveučilištu u Padovi tijekom 1705. i 1706. godine (Sitran Rea & Piccoli, 2004, 45). Primjer ovog grofovijskog administratora je jedinstven u supetarskim kroničarskim zapisima jer je jedini dao vlastoručno pisanu i potpisanu izjavu o zadobivenoj milosti uslišanja njegove molitve. U kronici koja dopire do suvremenog čitatelja nalazi se tek prijepis te izjave dok je i ovaj izvornik zagubljen. Iz zapisa se saznaje da mu je 1. svibnja 1723. godine rođena kćerka s iskrivljenim stopalom. Bila je to Suzana Josipa čiji su kumovi na krštenju, što ga je osobno obavio 9. svibnja ondašnji pazinski prepozit Giovanni Fattori, bili Josip Antun Diminić *locumtenens* Pazinske grofovije i Margarita, kći Alessandra Antonia Bona iz Rijeke (DAPA, MKK Pazin, 133). Diminić i Bono bili su službenici grofovije u Pazinu tih ranih dvadesetih godina 18. stoljeća te su se osim kao kolege i obiteljski povezali čemu bjelodano svjedoče spomenuti podatci. Uputno je pretpostaviti da je krsni kum Diminić bio poveznica ožalošćenog Bona s pavlinskom crkvom u Sv. Petru u Šumi te da je Diminićev primjer uslišanja iz kolovoza 1722. godine djelovao na ovog Riječanina da i sam poduzme isti tip molitvenog puta. Premda na Istarskom poluotoku postoji samo jedno mjesto naziva Sveti Petar u Šumi, u svojoj vlastoručnoj izjavi potkapetan Bono je pribilježio administrativnu potankost po kojoj se ovo mjesto nalazi u carskoj Istri (*San Pietro in Selve nell'Istria Imperiale*). Administratorovu pisanu izjavu – osim kao javno svjedočanstvo osobne vjere i uvjerenja o zadobivenoj milosti – može se promatrati i kao politički čin reprezentacije predstavnika civilne uprave u kontekstu crkvenog života.

40 Daljnju sudbinu Grubiše Sikule ili Stipanica nije moguće pratiti jer upisi u najstariju sačuvanu matičnu knjigu umrlih župe u Fuškulinu kreću od 1772. na dalje (Jelinčić et al., 2008, 67).

41 Sva četiri oltara u bočnim kapelama samostanske crkve datirana su zapisima u kartušama. Tako je ovdje spomenuti oltar Sv. Ružarija (Krunice) postavljen 1759. godine (Baričević, 1973, 134). Oltar sv. Krunice očividno je postojao i ranije (1724.) samo je u sadašnjem obliku od 1759. godine.

42 Danas postoji tek toponim „na Koruni“ jer nema više nikakvih ostataka ni crkve ni samostanske kuće. To je bila vjerojatno najmlađa pavlinska kuća u Istri o kojoj povjesničari reda pišu tek u 18. stoljeću (Kruhek, 1989, 75). Nju spominje fra Jakov Ivanković „nedostojni provincijal Istre i Vinodola“ 1637. u sklopu vizitacije samostana Istarske provincije (Cvitanović, 1978, 63, 66).

Sukladno navednoj izjavi, čim se Bono zavjetovao supetarskoj Gospi, djevojčici se stanje poboljšalo te joj se u tri dana stopalo izravnilo kao da nikada nije bilo iskrivljeno. Knežijski administrator je dani zavjet ispunio u pavlinskoj crkvi 7. kolovoza 1724. godine. Zapis ujedno otkriva da je njegov zavjetni dar bila jedna pločica od srebra u obliku stopala. Ni ona nije sačuvana u supetarskoj zbirci *ex voto* darova.

Narednih trinaest godina nije bilo upisa u samostansku kroniku o zavjetnim darovima ni čudesnim ozdravljenjima. Prvi naredni upis nosi nadnevak 6. listopada 1737. godine kada je zabilježen dolazak u supetarsku crkvu Matije, žene Andrije Bataija iz Kanfanara, mjesta u neposrednoj blizini granice u Mletačkoj Istri. Ova je naručila slaviti jednu misu na oltaru na kome se nalazila slika Blažene Djevice Marije Plačuće u zahvalu za dobiveno ozdravljenje. Zapisa s naznačenim *ex voto* predmetom nema u kronici. Matija Bataija je prva od zabilježenih hodočasnika za koju se navodi da se sukladno propisu duhovno osnažila primivši sakramente ispovijedi i pričesti. Ovdje valja istaknuti da je štovanje euharistije uz štovanje Marije bila najznačajni stožer barokne pobožnosti (Hoško, 1983, 201–202).

Završni dio sačuvane kronike odnosi se na svega dva zapisa što se vezuju za 1738. godinu. U oba su akteri žene za koje se ne navodi njihova staleška pripadnost što nedvojbeno upućuje na zaključak da nisu bile plemićkog staleža.

Početak godine, 21. siječnja, u Sveti Petar hodočastila je Lucija, udovica Michaela Grpčića. Mjesto njezina porijekla nije zabilježeno, a samo temeljem njezina imena i imena pokojnoga joj supruga nije ga moguće sa sigurnošću utvrditi. Ne navođenje mjesta dolaska sugerira zaključak da je navedena udovica bila iz Sv. Petru u Šumi okolnih sela. Pod pritiskom jako teške bolesti (*in gravissima infirmitatem*) u krevetu je ležeći primila sakramente. Na taj način duhovno okrijepljena učinila je zavjet Blaženoj Djevici Mariji Plačućoj (*voto facto ad B.V.M. Lacrymantem*). Njezin slučaj je prvi u kronološkom nizu kroničarskih zapisa po tome što je jedini put da je izravno napisano tko ju je potaknuo na zavjetovanje supetarskoj Gospi. Bio je to župnik njezinoga neimenovanog sela. Posebnost Grpčićinog primjera je i u tomu što kao zavjet nije donijela ništa materijalno već je, povrativši zdravlje, istog dana počela s izvršavanjem pobožnosti sedam subota u čast Gospe žalosne što se sastojalo od slušanja misa, ispovijedi i pričesti.

Svećenik je bio taj koji je usmjerio prema Supetarskoj Gospi i Justinu, suprugu Mateja Vozile iz Plomina. Ime tog svećenika nije zabilježeno u kronici, premda je moguće da je riječ o tadašnjem plominskom župniku Josipu Rančiću (*Giuseppe Rancich*)⁴³ kao ključnom duhovniku Plomina. Treba spomenuti i mogućnost utjecaja na stvaranje toga zavjeta pavlina iz rezidencije i samostana sv. Marije u Klavaru, smještenom ispod samog Plomina (Kruhek, 1989, 74). Justina je u Sveti Petar došla hodočastiti 26. svibnja 1738. godine zajedno sa svojom kćeri Margaretom s ciljem izvršavanja zavjeta zbog dobivene milosti od Blažene Djevice Marije Plačuće.

43 Da je Josip Rančić bio župnik (*pievano*) u Plominu tijekom 1738. bilježe zapisi u matičnu knjigu krštenih te župe. Osim njega krštenja su te godine obavljali kanonici Bernardino Tonnetti, Bonaventura Ditturi, Matija Krševanić (*Mattio Chersevanich*) (DAPA, MKK Plomin).

Posvjedočila je supetarskim redovnicima da se zdravlje njezine kćeri Margarite vratilo već drugog dana nakon što je učinila zavjet Supetarskoj Gospi. Prema njezinom svjedočenju, kći joj je bila u teškom stanju zbog bolesti te je bila djelomično paralizirana. Osim dolaska u supetarsku crkvu kroničar nije zabilježio u čemu se moguće dodatno sastojao njezin zavjet na koji ju je usmjerio svećenik. Također nije sačuvan ni zapis o njezinom eventualnom zavjetnom daru.

U supetarskom samostanu postojala je ljekarna neposredno pred ukinuće Reda, za koju se pretpostavlja da je djelovala i tijekom 17. stoljeća. Zna se njezina suvremena opremljenost s inventarom iz zapadnoeuropskih (talijanskih) tržišta ranih 80ih godina 18. stoljeća (Bartolić et al., 1981, 71). Zbog nedostatka izvora nije moguće saznati jesu li se pavlinskim ljekarnicima pokušavali uteći i spomenuti unesrećeni što je vrlo moguće s obzirom na postojeću ljekarničku praksu pavlina.

Hodočašća u Sveti Petar u Šumi su se organizirala i tijekom druge polovine 18. stoljeća. Tamo se išlo i 1783. godine iz Staroga Pazina i to u procesiji nedjelju nakon Uznesenja Blažene Djevice Marije (Orbanić, 2017b, 395) što upućuje zaključiti da se s hodočašćima u Sveti Petar nije stalo sredinom 18. stoljeća.⁴⁴

ZAKLJUČAK

Pojava lakrimacije, tj. plakanje uobičajenim i krvavim suzama slike Gospe Čenstohovske u supetarskoj crkvi sv. Petra i Pavla trajala je od Badnjaka do Nove godine 1722. Svjedočenje župana Lustića, i samog suvremenika događanja, donosi obavijest o krvavim suzama čiji su tragovi po njemu bili vidljivi 24 godine nakon pojave lakrimacije. Zamijeti li se podatak iz kronike o putanji kapljice s čela koja je silazila prema lijevome oku upućuje na eventualano znojenje krvlju, no kroničar je cjelinu događaja prenio kao Gospino plakanje.

Razlozi zavjetovanja Supetarskoj Gospi bili su u svim zabilježenim slučajevima razne bolesti. Za četiri slučaja zabilježene su nešto konkretnije zdravstvene tegobe: gluhoća prouzrokovana padom s konja, bolest noge, iskrivljeno stopalo novorođenčeta te paraliza.

Materijali koji su korišteni za zavjetne darove su bili srebro, vosak i tkanina. Riječ je o predmetima čija financijska vrijednost evidentno nije bila izrazito visoka. Naime, ne spominju se nikakve dragocjenosti. Iznimka je dar okvira načinjen, pa zacijelo i dopremljen iz Venecije za kojeg kroničar konstatira da je „prekrasno napravljen“ bez drugih potankosti. Ovaj i ovakav kroničarov zapis o porijeklu darovanog okvira kazuje o njegovom doživljavanju Venecije kao središta proizvodnje kvalitetne liturgijske opreme.⁴⁵ I ono nekoliko srebrnih darova vezuje se uz društveno istaknutije pojedince koji su si takve darove mogli priuštiti.

44 O razvoju kulta u kasnijim vremenima dijelom se može čitati u članku „Pavlini, Župa i Gospa Čenstohovska: Sveti Petar u Šumi tijekom 18. stoljeća“ (Orbanić, u tisku).

45 Svetome Petru u Šumi susjedna župa u habsburškom Žminju posjeduje nekoliko liturgijskih predmeta također venecijanske proizvodnje iz 17. i 18. stoljeća (Jerman, 2017).

Tabela 1: Zabilježena uslišanja u Svetom Petru u Šumi od 1722. do 1738. godine (Izvor: BAP, Negri, 537–539).

Redni broj	Datum	Ime i prezime (suвременa grafiја)	Ime i prezime (izvorni upis)	Društveni položaj	Zavjetni dar (ex voto)	Mjesto porijekla
1.	26. kolovoza 1722.; 3. siječnja 1723.	Josip Antun Diminić i supruга	Diminich cum sua domina	potkapetan Pazinske knežije	jedna srebrna ploča s umetnutim slikama	Pazin
2.	2. listopada 1722.	Petar Kruzila	Petrus Krusilla (!)	nadžupnik	-	Gologorica
3.	2. veljače 1723.	Ivan Rovis	Ioannes Rovis	svećenik	-	Žminj
4.	18. ožujka 1723.	Pavao Subski	Paulus Subski	pavlin; svećenik	zavjesa	Sveti Petar u Šumi
5.	30. kolovoza 1723.; 11. studenog 1723.	Antun Franković	Antonius Francovich	kapetan Barbana	dvije velike voštane svijeće; „okvir prekrasno napravljen u Veneciji“	Barban
6.	7. studenog 1723.	Catterina udovica de Rapiciis rođena Garzaroli	Catharina de Rapiciis nata Garzaroli	patricijka	jedna svijeća od jedne libre	Pazin
7.	17. studenog 1723.	Grubiša Sikula	Grubisa Sikula	stanovnik Jasenovice	jedna voštana svijeća od jedne librice	Jasenovica
8.	1. veljače 1724.	Mihael Greblo	Michael Greblo	stanovnik Pazina	dvanaest velikih svijeća	Pazin
9.	7. kolovoza 1724.	Antonio Bartolomeo Bono	Antonius (Bartholomeo) Bono	potkapetan Pazinske knežije	jedna pločica od srebra u obliku stopala	Pazin
10.	6. listopada 1737.	Matija supruga Matije Bataia	Mathia uxor Andreae Bataia	stanovnica Kanfanara	-	Kanfanar
11.	21. siječnja 1738.	Lucija udovica Mihaela Grpčića	Lucia vidua Michaelis Cherpich	nepoznato	-	-
12.	26. svibnja 1738.	Justina supruga Mateja Vozile	Justina uxor Mattahei Voxila	stanovnica Plomina	-	Plomin

Promatrano u kontekstu državnog razgraničenja, vrlo je brzo vijest o supetarskoj lakrimaciji prešla granicu Habsburške Monarhije. Barbanski kapetan je u drugoj polovini 1723. u dva navrata hodočastio u ovo mjesto. Kasnije će hodočastiti, tj. biti zapisani kao dobitnici uslišanja pojedinci iz još tri različita mjesta venecijanskog dijela Istre: Jasenovice, Kanfanara i Plomina. Unutar austrijskog dijela Istre prvo je zabilježena hodočasnička obitelj iz Pazina, potom slijedi svećenik iz Gologorice i jedan svećenik

iz Žminja. Ostali su hodočasnici također iz Pazina. U jednom slučaju nije zabilježeno mjesto dolaska hodočasnice. Hodočasnički geografski areal je u supetarskom slučaju sveden na Istarski poluotok te nije dobio širi obim.⁴⁶

Rodna raspodjela zabilježenih hodočasnika je sljedeća: pojedinačno je navedeno sedam muškaraca i četiri žene od kojih je jedna patricijka, a preostale tri su izvjesno pripadnice nižeg društvenog sloja. U odnosu na bračni status dvije žene su udane, a druge dvije su udovice. Valja izdvojiti prvi upis u kroniku jer je tu zabilježena jedna obitelj: bili su to supružnici Diminić iz Pazina.

Grupira li se osobe hodočasnika prema njihovom socijalnom statusu zamjećuje se da su to u većini slučajeva bile osobe bez da im je od kroničara precizno zabilježena društvena uloga (pet). Slijedi jednak broj obnašatelja svjetovne vlasti (tri) kao i klera (tri). Na koncu nalazi se i jedna patricijka iz Pazina. Supetarski hodočasnici koji su zadobili uslišanja bili su dakle pojedinci kojih je polovina pripadala višim društvenim slojevima – kapetan, potkapetani, svećenici, patricijka. Utjecaj tih osoba bio je neusmijivo velik u širenju vijesti o događaju u Sv. Petru u Šumi. Ipak je riječ o osobama koje su mogle utjecati na raspoloženje puka prema supetarskoj lakrimaciji u općinskim i gradskim zajednicama odakle su dolazili. Njihov društveni ugled i komunikacijska snaga opredmećena u obnašanoj javnoj službi čine ih značajnim čimbenicima u tome procesu. Upravo iz navedenog razloga i dodatno to što su navedeni u rukopisu kronike kao prvih šest zapisa upućuje na moguću pavlinsku strategiju širenja vijesti o lakrimaciji. Tih je prvih šest uslišanja zabilježeno do početka studenog 1723. godine. Nakon spomenutoga nadnevka slijede osobe iz nižeg društvenog sloja, vjerojatno seljaci. Iznimka je u potonjem nizu pazinski potkapetan čije je zavjetno hodočašće zabilježeno u kolovozu 1724. godine.

Upisi osoba pripadnika niže društvene skale – supruga seljaka i samih seljaka – u drugom dijelu samostanske kronike ukazuju na širenje kulta među širim slojevima društva.

Sačuvana i ovdje raščlanjena dokumentacija ne sadrži brojčane podatke o hodočašćima i hodočasticima, kao ni o sredstvima koje je samostan eventualno uprihodio posljedično lakrimaciji. Sporadično notirani *ex voto* ili zavjetni darovi su bili skromne materijalne osnove što može upućivati na zaključak da supetarski pavlini nisu zbog događaja iz 1721. i tome posljedičnih hodočašća značajnije ekonomski prosperirali, kako to proizlazi i iz cjeline ovdje raščlanjenih sačuvanih vrela, premda je nedvojbeno samostanska crkva dobila na čuvenju i postala jedna od značajnijih hodočasničkih centara Istre tijekom 18. stoljeća.

46 Ovdje valja spomenuti da je jedan od poznatijih hrvatskih marijanskih hodočasničkih centara, onaj na Trsatu, tijekom srednjeg vijeka i kasnije posjećivan uglavnom od strane stanovnika komuna sjevernog Jadrana. Kao i druga istočnojadranska marijanska svetišta, Trsat nikada nije postao mjesto međunarodnog hodočašća (Ladić & Kunčić, 2017, 398).

LACRIMATION OF THE MADONNA'S IMAGE IN SVETI PETAR
U ŠUMI IN 1721*Elvis ORBANIĆ*

Croatian Academy of Sciences and Arts, Institute for Historical and Social Sciences in Rijeka, Unit in Pula,
Prolaz kod kazališta 2, 52100 Pula, Croatia
e-mail: eorbanic@hazu.hr

Gaudencije Vito SPETIĆ

University of Zagreb, Centre for Croatian Studies, Borongajska cesta 83d, 10000 Zagreb, Croatia
e-mail: vito.spetich@gmail.com

SUMMARY

The Pauline Monastery in Sv. Petar u Šumi became the site of a miracle of lacrimation, i.e., the weeping of the image of the Blessed Virgin Mary located on the main altar of the monastery church. The lacrimation occurred on Christmas Eve, December 24, 1721, and lasted throughout the Christmas octave. This work represents the first attempt to analyze archival sources consisting of a later transcript of a part of the chronicle of this Pauline monastery, records from the Pauline Order chronicle, and a report from 1745 conducted by Bishop Gaspare Negri as part of his visitation to this parish in the Imperial part of Istria. Apart from contemporary Pauline historians, this event has not been studied in detail in later historiography, although art historians have touched upon it. The article presents the event of lacrimation and the reaction of the community as a new impetus for the development of pilgrimage to St. Peter. The recorded pilgrims, i.e., the data associated with them (social and family status, origin, education, miracles of healing, votive offerings), are subjected to detailed analysis. It is noted that the news of the lacrimation crossed the borders of the Habsburg Monarchy, and even residents of areas under Venetian administration in Istria were among those who made pilgrimages to Sv. Petar. The lacrimation of the Virgin's image led to the strengthening of this pilgrimage center of the Istrian Peninsula, which found devotees among broader segments of society. The pilgrimage area was limited to the boundaries of the peninsula. The article concludes with a table of data on pilgrims.

Key words: miracle, blood tears, Our Lady of Czestochowa, ex voto, Pauline monastery, Sveti Petar u Šumi, Istria, eighteenth century

IZVORI I BIBLIOGRAFIJA

- Alberigo, Giuseppe, Dossetti, Giuseppe L., Joannou, Perikles-P., Leonardi, Claudio & Paolo Prodi (ur.) (1991):** Conciliorum oecumenicorum decreta. Bologna, Edizioni Dehoniane.
- Antoljak, Stjepan (1983):** Benger, Nikola. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1719> (posljednji pristup: 2023-04-21)
- Babudri, Francesco (1910):** I vescovi di Parenzo e la loro cronologia. Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, 25, 1–2, 170–284.
- Barbarić, Josip (ur.) (1995):** Kronika franjevačkog samostana u Brodu na Savi I (1706–1787). Slavonski Brod, Matica hrvatska Ogranak Slavonski Brod – Franjevački samostan Slavonski Brod – Povijesni arhiv Slavonski Brod.
- Barbarić, Josip (ur.) (2002):** Ljetopis Franjevačkog samostana u Šarengradu I (1683–1853). Šarengrad, Franjevački samostan Šarengrad.
- Baričević, Doris (1973):** Paulus Riedl, pavlinski kipar u Istri i Hrvatskom primorju. Peristil, 16–17, 1, 133–144.
- Bartolić, Ante, Ivković, Čedomil, Uremović, Vladimir & Vilim Tonković (1981):** Ljekarna pavlinskog samostana u Svetom Petru u Šumi (1782–1784). Acta historiae medicinae, stomatologiae, pharmaciae, medicinae, veterinae, 21, 1–2, 65–72.
- Bartolić, Marijan & Ivan Grah (1999):** Crkva u Istri. Osobe, mjesta i drugi podaci Porečke i Pulske biskupije. III. dopunjeno izdanje. Pazin, IKD „Juraj Dobrila“.
- Benger, Nicolaus (1743):** Annalium eremi-coenobiticorum ordinis fratrum eremitarum S. Pauli Primi Eremitae. Volumen secundum. Liber primus. Anno 1663. ad Annum 1727. Posenii, Typis Haeredum Royerianorum.
- Bertoša, Slaven (2005):** Prospero, Petronio. U: Bertoša, Miroslav & Robert Matijašić (ur.): Istarska enciklopedija. Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 585.
- Bertoša, Slaven (2015):** Sv. Petar u Šumi u novom vijeku (17. – 19. stoljeća). Croatica christiana periodica, 39, 76, 69–82.
- Bralić, Višnja & Nina Kudiš Burić (2006):** Slikarska baština Istre. Djela štafelajnog slikarstva od 15. do 18. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije. Zagreb – Rovinj, Institut za povijest umjetnosti – Centar za povijesna istraživanja.
- Bratulić, Josip (1989):** Pogled u prošlost Supetaršćine. U: Bratulić, Mario & Vladislav Turčinović (ur.): Sv. Petar u Šumi nekad i danas. Sv. Petar u Šumi, MZ Sveti Petar u Šumi – Omladinski klub Sv. Petar u Šumi – IKD „Juraj Dobrila“, 5–32.
- Bratulić, Josip (2000):** Dragutin Nežić, biskup i povjesnik. U: Nežić, Dragutin (ur.): Iz istarske crkvene povijesti. Pazin, Josip Turčinović, 5–8.
- Bratulić, Vjekoslav (1969):** Funkcije župana u općinskim zajednicama na području pazinske grofovije (XVI–XVII stoljeća). Jadranski zbornik, 7, 147–160.
- Bratuša, Tina (2022):** Between Devotional Practice and Propaganda: Miraculous Images of the Virgin Mary in Marian Pilgrimage Churches in Slovenian Styria. CEM: Cultura, Espaço & Memória, 14, 53–73.

- BAP, Negri** – Biskupijski arhiv u Poreču (BAP), Fond Porečka biskupija, serija Vizitacije, 2.27. knjiga generalne vizitacije biskupa Negrija u austrijskom dijelu (Negri Visitatio Generalis a Parte Austriaca), 1745 (Negri).
- Cardarelli, Sandra & Laura Fenelli (ur.) (2017):** Saints, Miracles and the Image: Healing Saints and Miraculous Images in the Renaissance. Tournhout, Brepols.
- Coreth, Anna (2004 [1982]):** Pietas Austriaca. West Lafayette, IN, Purdue University Press.
- Corpis, Duane (2012):** Marian Pilgrimage and the Performance of Male Privilege in Eighteenth-Century Augsburg. *Central European History*, 45, 3, 375–406.
- Cvitanović, Đurđica** – Cvitanović, Đurđica. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13056> (posljednji pristup: 2023-03-24).
- Cvitanović, Đurđica (1973):** Sv. Petar u Šumi. *Peristil: Scholarly Journal of Art History*, 16–17, 1, 107–132.
- Cvitanović, Đurđica (1978):** Srce Zagorja u srcu Istre. *Istra*, 16, 10, 57–78.
- Čoralčić, Lovorka (2009):** Odredište Asiz: hodočašća u oporukama hrvatskih iseljenika u Mlecima. *Historijski zbornik*, 62, 1, 71–90.
- Čoralčić, Lovorka (2010):** Ad viaggium pro anima mea – hodočašća u Santiago de Compostela u oporučnim spisima hrvatskih iseljenika u Mlecima (XV. – XVI. stoljeće). *Povijesni prilozi*, 29, 38, 31–42.
- Čoralčić, Lovorka (2013):** Želja za pokorom u vječnom gradu: hodočašća u Rim u oporukama hrvatskih iseljenika u Mlecima (XV. – XVIII. stoljeće). *Radovi za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 55, 41–58.
- DAPA, MKK Pazin** – Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA-429 (DAPA), Zbirka matičnih knjiga 1536/1923, Matična knjiga krštenih Pazin (1689–1734) (MKK Pazin).
- DAPA, MKK Plomin** – Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA-861 (DAPA), Zbirka preslika gradiva iz arhiva i ustanova Republike Hrvatske, 1539/2004, 1.2 Preslici iz Zbirke mikrofilmova matičnih knjiga i popisa obitelji (HR-HDA-1448). Župni arhivi Porečke i Pulske biskupije i matični uredi Istarske županije, Matična knjiga krštenih Plomin (1661–1749), DVD 16 (MKK Plomin).
- Daston, Lorraine (1991):** Marvelous Facts and Miraculous Evidence in Early Modern Europe. *Critical Inquiry*, 18, 1, 93–124.
- De Franceschi, Camillo (1964):** Storia documentata della Contea di Pisino. Venezia, Società Istriana di Archeologia e Storia Patria.
- Delumeau, Jean (1981):** Un chemin d'histoire: Chrétienté et christianisation. Paris, Fayard.
- Demo, Šime, Rupnik-Matasević, Maja, Tvrtković, Tamara & Milan Vrbanus (ur.) (2010):** Zapisnik Franjevačkog samostana u Našicama, knjiga I (1739. – 1787.). Našice – Zagreb – Slavonski Brod, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
- Dobrica, Ladislav & Ivana Posedi (2020):** Kronika franjevačkog samostana u Vukovaru. Knjiga I (1722. – 1780.). Vukovar, Državni arhiv u Vukovaru – Franjevački samostan Vukovar – Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda.

- Dugac, Željko (2001):** Votivni darovi za zdravlje u Istri. *Acta Histriae*, 9, 2, 477–488.
- Forster, Marc (2004):** *Catholic Revival in the Age of the Baroque. Religious Identity in Southwest Germany, 1550–1750.* Cambridge, Cambridge University Press.
- Freedberg, David (1989):** *The Power of Images: Studies in the History and Theory of Response.* Chicago, University of Chicago press.
- Garnett, Jane & Gervase Rosser (2013):** *Spectacular Miracles. Transforming Images in Italy from the Renaissance to the Present.* London, Reaktion books.
- Grah, Ivan (1980):** Izvještaji pićanskih biskupa Svetoj Stolici. *Croatica christiana periodica*, 4, 6, 1–25.
- Grah, Ivan (1983):** Izvještaji porečkih biskupa Svetoj Stolici (1588–1775). *Croatica Christiana periodica*, 7, 12, 1–47.
- Grah, Ivan (2000):** Župne škole u Svetom Petru u Šumi (1857. – 1869.). *Istarska danica* 2001., 90–96.
- Grah, Ivan & Jakov Jelinčić (1973):** Inventar žunog ureda u Svetom Petru u Šumi. Sveti Petar u Šumi, Rukopis pohranjen u Državnom arhivu u Pazinu.
- Gudelj, Jasenka (2021):** Il cerimoniale e la storia: le committenze del vescovo Marino Bozzatini (1742–1754) a Cittanova e Buie. U: Bradanović, Marija & Miljenko Jurković (ur.): *Mens acris in corpore commodo. Zbornik povodom sedamdesetog rođendana Ivana Matejčića. Festschrift in Honour of the 70th Birthday of Ivan Matejčić.* Zagreb – Motovun, University of Zagreb – International Research Center for Late Antiquity and the Middle Ages, 423–437.
- Harrison, Peter (2006):** Miracles, Early Modern Science, and Rational Religion. *Church History*, 75, 3, 493–510.
- Hekić, Barnaba (1998):** Sv. Petar u Šumi. Monastero, chiesa, santuario dei pp. paolini. *Pro manuscripto.* Roma, Tipografia MDM.
- Herkov, Zlatko (1971):** Mjere Hrvatskog primorja s osobitim osvrtom na solne mjere i solnu trgovinu. Rijeka – Pazin, Historijski arhiv u Rijeci – Historijski arhiv u Pazinu.
- Holmes, Megan (2011):** Miraculous Images in Renaissance Florence. *Art History*, 34, 3, 432–465.
- Holz, Eva (1999):** Uradništvo v avstrijskem delu Istre v 18. stoletju. *Acta Histriae*, 7, 1, 505–524.
- Hoško, Franjo Emanuel (1983):** Sadržajne i povijesne odrednice razvoja i istraživanja pučke pobožnosti. *Bogoslovska smotra*, 53, 2–3, 194–206.
- Huzjan, Vladimir (2012):** O hodočašćima i čudesnim ozdravljenjima u 17. i 18. stoljeću na temelju analize zapisa iz najstarije matične knjige krštenih župe sv. Vida u Brdovcu. *Historijski zbornik*, 65, 1, 65–93.
- Ivetic, Egidio (1999):** *L'Istria moderna. Un' introduzione ai secoli XVI-XVIII.* Fiume – Trieste – Rovigno, Unione italiana – Università popolare – Centro di ricerche storiche.
- Jelinčić, Jakov (2007):** Vizitacija porečkog biskupa Gapsara Negrija iz 1743. – 1748. U: Budak, Neven (ur.): *2. istarski povijesni biennale. Sacerdotes, iudices, notarii... posrednici među društvenim skupinama. Poreč, Zavičajni muzej Poreštine, Pučkog otvorenog učilišta, Državni arhiv u Pazinu, Odjel za humanističke znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli*, 191–217.

- Jelinčić, Jakov, Poropat, Branka & Danijela Doblanić (2008):** Popis matičnih knjiga. Vjesnik Istarskog arhiva, 11–13, 29–236.
- Jembrih, Alojz (2013):** Krištolovac, Ivan. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11169> (posljednji pristup: 2023-05-12).
- Jerman, Matea (2017):** Liturgijska srebrnina. U: Orbanić, Elvis (ur.): Crkva sv. Mihočila Arkandela u Žminju 1717. – 2017. Žminj, Santinini.
- Juričić Čargo, Daniela (1994–1995):** Urbar samostana Svetoga Petra u Šumi iz 1714. godine. Vjesnik istarskog arhiva, 4–5, 4–5, 177–190.
- Kandler, Pietro (1851):** Il comune slavo nell'Istria superiore. L'Istria, 6, 26–28.
- Kandler, Pietro (1855):** Indicazione per riconoscere le cose stroiche del Litorale. Trieste, Copiato nella Tipografia del Lloyd.
- Klen, Danilo (1977):** Biranje župana u Istri. Istra, 15, 6–7, 138–145.
- Kruhek, Milan (1989):** Povijesno-topografski pregled pavlinskih samostana u Hrvatskoj. U: Cvitanović, Đurđica, Maleković, Vladimir & Jadranka Petričević (ur.): Kultura pavlina u Hrvatskoj: 1244–1786.: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo. Zagreb, Globus – Muzej za umjetnosti i obrt, 67–93.
- Ladić, Zoran & Meri Kunčić (2017):** Few Examples of Marian Devotion in the East Adriatic Urban Settlements in the Late Medieval and Early Modern Period. U: Calò Mariani, Stella, Maria & Anna Trono (ur.): Le Vie della Misericordia – The Ways of Mercy. Lecce, Congedo Editore, 379–404.
- La provincia dell'Istria.** Capodistria, Tip. di Giuseppe Tondelli, 1867–1894.
- Lavenia, Vincenzo (2010):** Giuramento. U: Prosperi, Adriano (ur.): Dizionario storico dell'Inquisizione vol. II. Pisa, Scuola Normale Superiore Pisa, 714–715.
- L'Istria.** Trieste, I. Papsch & C, 1845–1852.
- Matejčić, Radmila – Matejčić, Radmila.** Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=39388> (posljednji pristup: 2023-04-12).
- Matejčić, Radmila (1982):** Barok u Istri i Hrvatskom primorju. U: Horvat, Anđela, Matejčić, Radmila & Kruno Prijatelj (ur.): Barok u Hrvatskoj. Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, 383–648.
- Milanović, Božo (1991):** Hrvatski narodni preporod u Istri. Knjiga I. Pazin, Istarsko književno društvo „Juraj Dobrila“.
- Mirković, Marija (1989):** Skica za pavlinsku ikonografiju. U: Cvitanović, Đurđica, Maleković, Vladimir & Jadranka Petričević (ur.): Kultura pavlina u Hrvatskoj: 1244–1786.: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo. Zagreb, Globus – Muzej za umjetnosti i obrt, 351–366.
- Muzur, Amir (2001):** Čudesna izlječenja. Usporedna studija s osobitim osvrtom na kasni srednji vijek. Rijeka, Adamić.
- Nežić, Dragutin (1987):** Čenstohovska Gospa u Sv. Petru u Šumi. Ladonja, 7, 5, 8–9.
- Niccoli, Ottavia (2010):** Immagini, modelli culturali, visioni mariane tra tardo medioevo e prima età moderna. U: Lodi, Stefano & Gian Maria Varanini (ur.): La Madonna del Frassino. Cinquecento anni di storia e d'arte. Foligno, Cierre Edizioni, 3–11.

- Novak, Zrinka (2021):** O jednom čudesnom događaju i utemeljenju bratovštine sv. Križa proplakanog u Rabu u drugoj polovici 16. stoljeća. Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU, 39, 179–214.
- NSK R 4321** – Nacionalna i sveučilišna knjižnica (NSK), Zbirka rijetkosti, Joannes Kristolovecz (Ivan Krištovec), Descriptio synoptica monasteriorum Ordinis sancti Pauli primi eremite in Illyrio fundatorum tam per Turcas ab antiquo destructorum, quam in prasens extantium cum suis memorabilibus (R 4321).
- Orbanić, Elvis (2017a):** Vjersko i društveno ozračje Žminjštine u prvoj polovici 18. stoljeća. Povijesni prilozi, 36, 52, 69–99.
- Orbanić, Elvis (2017b):** Vjerske procesije u austrijskoj Istri druge polovine 18. stoljeća / Religious Processions in Austrian Istria in the Second Half of the 18th Century. U: Bradara, Tatjana (ur.): Istra u novom vijeku / Istria in the Modern Period. Pula, Arheološki muzej Istre, 383–404.
- Orbanić, Elvis (u tisku):** Pavlini, Župa i Gospa Čenstohovska: Sveti Petar u Šumi tijekom 18. stoljeća. U: Trogrlić, Marko & Elvis Orbanić (ur.): Zbornik u čast Stipana Trogrlića. Split, Književni krug Split.
- Pahović, Petar (1979):** Libetar Sloković – plovnik supetarski. Istarska danica 1980., 95–99.
- Percan, Josip (2023):** Sjećanje na fra Barnabu Hekića. Istarska danica 2024., 119–124.
- Petronio, Prospero (1968 [1681]):** Memorie Sacre e Profane dell'Istria. Trieste, Unione degli Istriani.
- Podhraški Čizmek, Zrinka (2018):** Hodočašća i hodočasnici u Loreto i Asiz u Hrvatskim pomorskim registima 18. stoljeća: antropološka hermeneutika vjerskih putovanja (doktorski rad). Split, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet.
- Prodi, Paolo (2022):** Il cardinale Gabriele Paleotti 1522–1597. Bologna, Il Mulino.
- Ritzler, Remigium & Pirminum Seferin (1952):** Hierarchia catholica medii et recentioris aevi. Volumen quintum. Padova, Il messaggero di S. Antonio apud Basilicam S. Antonii.
- Ritzler, Remigium & Pirminum Seferin (1958):** Hierarchia catholica medii et recentioris aevi, volumen sextum. Padova, Il messaggero di S. Antonio apud Basilicam S. Antonii.
- Sitran Rea, Luciana & Giuliano Piccoli (2004):** Studenti istriani e fiumani all'Università di Padova dal 1601 al 1974. Treviso, Antilia.
- Sloković, Liberat (1916):** Samostan u sv. Petru u Šumi. U: Bačić, Josip & Stojan Brajša (ur.): Hrvatska škola 1916. Ljubljana, Katoličko učiteljsko društvo za Istru „Hrvatska škola“ u Pazinu, 178–181.
- Streska, Marcin (2008):** Roczniki zakonu św. Pawła Pierwszego Pustelnika, II: Z uzupełnieniami obejmujący lata od 1727. do 1786. Częstochowa, Wydawnictwo Paulinianum.
- Tamaro, Marco (1893):** Le città e le castella dell'Istria, sv. 2. Parenzo, Tipografia di G. Coana.

- Ujčić, Tajana (2005):** *Iusta la loro antica consuetudine: biranje i uloga župana na području labinske i novigradske općine u razdoblju mletačke uprave.* U: Matijašić, Robert (ur.): 1. istarski povijesni biennale. Pazin – Pula – Poreč, Državni arhiv u Pazinu – Filozofski fakultet u Puli – Pučko otvoreno učilište Poreč – Zavičajni muzej Poreštine, 143–165.
- Vicelja-Matijašić, Marina & Petra Predoević Zadković (2018):** *Nova formula patosa i paradigma spasenja. Čudotvorno raspelo u katedrali sv. Vida u Rijeci.* *Riječki teološki časopis*, 26, 2, 209–221.
- Visintin, Denis (2005):** *Mjere.* U: Bertoša, Miroslav & Robert Matijašić (ur.): *Istarska enciklopedija.* Zagreb, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 495–496.
- Vlahov, Dražen (2008):** *Knjiga oltara bratovštine sv. Mikule u Boljunu (1582–1672).* Pazin, Državni arhiv u Pazinu.
- Wood, Christopher S. (1992):** *Ritual and the Virgin on the Column: The Cult of the Schöne Maria in Regensburg.* *Journal of Ritual Studies*, 6, 1, 87–107.
- Zalecki, Marian (1976):** *Theology of a Marian Shrine, Częstochowa.* *Marian Library Studies*, 8, 35–311.
- ŽAG, MKK** – Župni arhiv Gologorice (ŽAG), Matična knjiga krštenih (1691–1763) (MKK).
- ŽAG, MKU** – Župni arhiv Gologorice (ŽAG), Matična knjiga umrlih (1646–1777) (MKU).